

КЪМ ХАРАКТЕРИСТИКАТА НА СМЕСЕНИЯ ЕЗИК НА ВИЕНСКИТЕ БЪЛГАРИ ОТ ВТОРО ПОКОЛЕНИЕ

АНА КОЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
anak@abv.bg

При второто поколение емигранти, които все още пазят редица черти на българския език, се открива билингвизъм от субординиран тип. Свидетели сме на продължаващото извършване на вътрешен синхронен превод от субординиран тип. Доминиращата чуждоетнична (австрийска) среда определя посоката на интерференцията. Днес у второто поколение първоначалната вариативност между български и немски езикови елементи (типична за първата генерация) започва да изчезва и вместо нея е налице ярка тенденция към стабилизация на немските елементи: чрез пряко или косвено заимстване (калкиране).

Ключови думи: смесен език, виенски българи, втора генерация, заимстване

TO THE CHARACTERISATION OF THE MIXED LANGUAGE OF SECOND-GENERATION VIENNESE BULGARIANS

ANA KOICHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
anak@abv.bg

Second-generation emigrants who preserve a number of features of the Bulgarian language exhibit bilingualism of a subordinate type. An active process of internal simultaneous translation of a subordinate type is still observed in these speakers. The dominant foreign (Austrian) environment determines the direction of interference. At present, the initial variability between Bulgarian and German language elements typical for first-generation emigrants has begun to disappear in the speech of the second generation and a marked tendency towards the stabilisation of German elements – through direct or indirect borrowing (calquing) – is under way.

Keywords: mixed language, Viennese Bulgarians, second generation, borrowing

Смесеният език на виенските българи е основно анализиран в специална монография, носеща същото име (по-подробно вж. Кочева/Кочева 2017). В нея изрично е отбелязано, че представеният материал е събиран

предимно от **първо поколение** емигранти, които са раждани и са получили своето образование в България, а немския език са изучавали в България или в Австрия. По изключение и за сравнение в публикуваното изследване се привеждат примери и от смесения език на второто поколение, родено и образовано вече само в Австрия. В настоящата статия на анализ е подложен преди всичко смесеният български език на представителка от второто поколение.

По начало репрезентантите от втората генерация австрийски българи са различни: едни от тях (от смесените бракове) по-слабо владеят или само разбират българския език, други (от браковете, в които и двамата партньори имат български произход) по-дълго съхраняват някои български черти на граматиката и лексиката. Общото между репрезентантите от двете подгрупи на второто поколение е, че процесът на германизацията при тях е много напреднал и те заедно се противопоставят езиково на представителите на първото българско поколение с вече **стабилизираните немски лексикални елементи и граматични конструкции** в своя език. Докато у информантите от първото поколение австрогерманизмите имат вариативен характер, у тези от втората генерация те са превърнати **почти** в норма и дублетността с български елементи за тях е по-малко присъща. Естествено е, че и в този случай решаващо значение има езиковата компетентност на носителя на двата езика, но тези процеси са видими и се открояват като трайна тенденция. За това свидетелства и възникналият дискурс, създаден от диалога между две приятелки – Ева (от Виена) и Мария (от София). Моето присъствие имаше случаен характер. Ева е виенчанка с български произход – родителите и съпругът ѝ са българи. Българският ѝ език има предимно битов характер. Австрийските реалии се назовават общо взето по (австро)немски или се калкират от немски. Мария е нейна далечна роднина, българка от София, дошла във Виена за десетина дни, за да се ориентира за бъдещото следване и настаняване на сина си Васил, който е учил немски в България и го доусъвършенства на курс.

Разговорът ми с Ева до идването на Мария се водеше за живота на българските емигранти в австрийската столица. Той бе прекъснат от влизането на бързащата Мария, която, след обичайното посрещане, съобщи целта на своето пребиваване във Виена – ориентация в условията за живот и учене на сина си Васил. Ето част от този разговор (предаден от мен с немските съответствия за установяване на калкирането):

Мария: *Здравейте!*

Ева: *Zèrvus* (< австронем. Servus), *Мария*.

Мария: *Как си, Ева?*

Ева: *Zep gut* (< Sehr gut). *А на теб* (< Und dir съкратено от Und wie geht es dir)?

Мария: *Добре съм. Съжалявам, че те притесних.*

Ева: *He си прави грижи* (< Mach dir keine Sorgen). *Нали ние сме близки.* (< Wir sind doch verwandt).

Мария (към мен): *Сина си, Васил устройвам.*

Ева: *Ние знаем вече, че той във Виена ще щудира. Какво той е избрал?* (< Wir wissen schon, dass er in Wien studieren wird. Was hat er gewählt?)

Мария: *Не е решил окончателно. Но е хуманитар.*

Ева: *Йа, йа! Хуманитар!* (< Ja, ja! Humanitär!) *Той телефонира с мене вчера преди обяд.* (< Er telefonierte mit mir gestern vormittag). *Той сега в България немски курс прави. Нормал!* (< Er macht momentan in Bulgarien einen Deutschkurs. Normal!) *Конкуренца при хуманитарите не е толкова силен.* (< Die Konkurrenz ist bei den Humanitären nicht so stark.) *Те правят изпити по-лесно.* (< Sie machen die Prüfungen leichter.) *Не като при инженерите.* (< Nicht wie bei den Ingenieuren.) *Щудентенплана е при тях тежък.* (< Der Studentenplan ist bei ihnen schwer.) *Те не правят никаква пауза.* (< Sie machen keine Pause.) *Нека той дойде.* (< Lass ihn kommen.) *Малките 'новите студенти' имат бетройер или бетройерка в началото.* (< Die Kleinen haben einen Betreuer oder Betreuerin am Anfang).

Мария: *Трудно е със студентското общежитие.*

Ева: *Трудно е в началото с хайма.* (< Es ist schwer am Anfang mit dem Heim.) *Трябва да потърсиш малко жилище.* (< Du sollst eine kleine Wohnung suchen.) *Най-важното е той спокойно да учи.* (< Das wichtigste ist, dass er ruhig studiert.) *Тук единици 'най-високата оценка в Австрия' не се получават така лесно, трябва да знаеш всичко – от А до Цет.* (< Hier bekommt man eine Eins nicht so leicht, man muss alles, von A bis Z wissen).

От анализа на приведения текст ясно се вижда, че в речта на Ева се откриват, вече като по-трайно присъствие, разнотипни **немски интерференти**. За значението на термините по-подробно вж. Кочева (Кочева/Kocheva 2017: 212–214).

I. Интерференти:

а) фонолексикални интерференти: *хуманитар*, *хуманитарите* вм. *хуманитар*, *хуманитарите*; *щудира* вм. *следва*; *щудентенплан* вм. *Студентски план/студентска програма* и др.

б) морфолексикални интерференти: *конкуренца* (членувано съществително от м.р.) вм. *конкуренцията*; *нормал* (асуфиксално прилагателно и наречие) вм. *нормално*.

д) дериватолексикални интерференти: освен цитираното по-горе *нормал* (неизменно родово асуфиксално образуване от българска гледна точка), налице е и *бетройерка* 'придружителка' (хибрид с немска основа и български суфикс *-ка* за женски род, функционален еквивалент на *Betreuerin*).

г) лексикосемантични интерференти (заемки по форма и семантика): възклицанието *Ja, ja!* 'Да, да!'; австронемският поздрав *Zèrvus!* на мястото на българското *Здравей!*; етикетният израз *Sehr gut!* 'Много добре!'; *Pause* 'почивка, прекъсване'; *Betreuer* 'придружител'; *Studentenheim* 'студентско общежитие'.

II. Превключване на кода (прекодиране)

Пълно превключване от български на немски език е налице във финалната част на разговора, когато се стига до обясняването на австрийската школка и студентска система на оценяване, коренно различна от българската. За обикновения българин тя е „непонятна“ поради обратния спрямо българската образователна система ред на оценяване на знанията: в немскоезичното пространство най-високата оценка в учебните заведения е единицата (1), тя е равна на българската шестица (6). След нея също високо престижна е двойката (2), която отговаря на българската петица (5). Устойчивото съчетание *от А до Цет* пък дословно съответства на българското *от А до Я* за изразяване на пълна изчерпателност, съобразно реда на буквите в двете азбуки (от А до Z в немски и от А до Я в български).

Да се съобрази това обстоятелство в бързо протичащия разговор от двете страни (Ева и Мария), очевидно е било трудно, поради което Ева преминава направо от прекодиране със синтагми и изкази към прекодиране с текст: *Hier bekommt man eine Eins nicht so leicht, man muss alles, von A bis Z wissen*, което смислово се превежда приблизително така: *Тук получаваш единица не толкова лесно, трябва всичко да се знае – от А до Z* (т.е. от А до Я).

Транзитирането и прекодирането могат да имат и по-дискретен характер, изразяващ се в **калкиране** както на лексикосемантични заемки, така и на лексикограматични изкази, а дори и на цели текстове. По форма речта на някои представители от второто поколение емигранти може да изглежда българска, т.е. да се реализира с български езикови елементи, но по съдържание тя повтаря (буквално превежда) немски семантични конструкции и съставя лексикални и граматични паралели.

Този синтагматичен тип калки са случаите в записания разговор като: *Той телефонира с мене*. вм. *Той ми телефонира//той ми се обади по телефона*. (*Хуманитарите*) **правят изпитите** вм. (*Хуманитарите*) *полагат изпитите*. *Те нямат никаква пауза* вм. *Те нямат никаква почивка//прекъсване*. *Той сега в България един немски курс прави* вм. *Той сега посещава курс по немски в България*.

Най-уязвим обаче при второто поколение с различна езикова компетентност се оказва синтаксисът (срв. направените от мен съпоставки между българските и немските синтактични конструкции в репликите на Ева: българските изкази почти превеждат немските). В словоредата приликата е поразителна. Срв. още и други типични черти, като напр.:

– Глаголни изкази със задължителна употреба на личното местоимение: *Той телефонира* (< *Er telefonierte*). *Той сега в България един немски курс прави* (< *Er macht momentan in Bulgarien einen Deutschkurs*). *Нека мой дойде* (< *Lass ihn kommen*). *Те нямат никаква пауза* (< *Sie machen keine Pause*). *Нали ние сме близки* (< *Wir sind doch verwandt*). Обратното, в речта на Мария личното местоимение може и да отсъства: *Не е решил окончателно*. *Знаеш, че е хуманитар*.

– Предпочитание към постпозиционна употреба в изказа на сказуемото: *Той сега в България един немски курс прави. Нека той дойде.*

От изнесените примери става ясно, че при второто поколение емигранти, които все още пазят редица черти на българския език, се открива **билингвизъм от субординиран тип**. Както отбелязва М. Виденов (Виденов/Videnov 2000: 213), в съгласие с постановките на Вайнрайх за субординирания билингвизъм, може да се говори за първи и втори език по степен на владееене. Те вървят по различни писти в езиковото съзнание. Вторият е резултат от вътрешен синхронен превод, като на изхода в речта се реализира именно вторият език. В разглеждания случай този език е българският. У представителите на второто поколение картината може да бъде различна: у едни виенски българи българският език е първи, у други втори – в зависимост от семейните условия и тези в смесените бракове. Същото се отнася и до немския език. Така или иначе обаче, ние сме свидетели на продължаващото извършване на **вътрешен синхронен превод от субординиран тип**. Доминиращата чуждоетнична (австрийска) среда определя посоката на интерференцията. Българският комуникант от второ поколение, както вече отбелязах, е преди всичко член на австрийското етнокултурно пространство, поради което смесването на речевите кодове е съвсем естествено явление. „По-високият социален статус на немския езиков код в австрийска среда издига неговата престижност в сравнение с българския, който става битов език. Това превръща билингвалните отношения в известна степен и в диглосни: немският езиков код (престижен) – българският (непрестижен)“ (Кочева/Kocheva 2017: 17). Според английският социолингвист Р. Бел „в речта на билингвалния индивид не трябва да се търсят „грешки“ и да се говори за развален език или някакъв „пиджин“. Нужно е да се открие онази нова граматика, която най-адекватно описва тази структура“ (Белл/Bell 1980: 168).

Междинният език може да се разгледа и като смесен, и като апроксиматен (приблизителен). В стремежа към постигане на езика цел (австро-немския) се получават и хибридни или нови форми и конструкции (Виденов/Videnov 2000: 218). Докато у първото поколение тези облици имат преимуществено вариативен характер, то у второто те получават по-стабилен, по-постоянен характер в полза на немския език. Дори и в случаите, когато обличите имат външен български вид, може да се открие калкиране от немски форми, т.е. налице е „немско езиково мислене“.

Общият извод от направения анализ е следният.

По-съществената разлика между двата типа реч на виенските българи (от първото и от второто поколение) се изразява във факта, че днес у второто поколение първоначалната **вариативност** между български и немски езикови елементи (типична за първата генерация) започва да изчезва и вместо нея е налице ярка тенденция към стабилизация на немските елементи – чрез пряко или косвено заимстване (калкиране).

БЕЛЕЖКА / NOTE

¹ Изследването е извършено въз основа на лично събран теренен материал по време на няколко командировки във Виена през периода 2007–2012 г.

ЛИТЕРАТУРА

Белл 1980: *Белл, Р. Т.* Социолингвистика. Цели, методи, проблеми. Москва.
Виденев 2000: *Виденев, М.* Увод в социолингвистиката. София, Делфи.
Виденев 2005: *Виденев, М.* Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
Кочева 2017: *Кочева, А.* Смесеният език на виенските българи. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Weinreich 1968: *Weinreich, U.* Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague, 9.

REFERENCES

Bell 1980: *Bell, R.T.* Sotsiolingvistika. Tseli, metody, problemy. Moskva.
Kocheva 2017: *Kocheva, A.* Smesenyat ezik na vienskite balgari. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
Videnov 2000: *Videnov, M.* Uvod v sotsiolingvistikata. Sofia, Delfi.
Videnov 2005: *Videnov, M.* Diglosiyata (s ogled na balgarskata ezikova situatsiya. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
Weinreich 1968: *Weinreich, U.* Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague, 9.

✉ *Проф. д-р Ана Кочева*

Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Prof. Ana Kocheva, PhD*

Department for Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria